

TEISINIO REGULIAVIMO ĮTAKA DALYVAUTI DARBO RINKOJE SUKAKUS PENSINĮ AMŽIŲ IR PROBLEMOS LIETUVOJE IR PRANCŪZIJOJE

Audrius Bitinas

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros docentas
socialinių mokslų daktaras
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-00117 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 686) 20402
El. paštas: audrius.bitinas@tf.vu.lt

Šiame straipsnyje analizuojamos vyresnio amžiaus žmonių profesinės veiklos ilginimo problemos pensijų, nedarbo išmokų ir darbo teisės srityje Lietuvoje ir Prancūzijoje. Taip pat nagrinėjamas teisinis vyresnio amžiaus žmonių pensijų, nedarbo išmokų ir darbo teisės reguliavimas, analizuojamos reformos ir pateikiama išvada.

Cet article analyse les problèmes de l'extension de l'activité professionnelle des personnes âgées dans le domaine de retraite, des prestations du chômage et du droit de travail en Lituanie et en France. L'article traite également la réglementation juridique aux personnes âgées, concernant la retraite, les prestations du chômage et du droit de travail, l'auteur analyse les réformes dans ces domaines et présente les conclusions.

Įvadas

Šių dienų ekonominė ir socialinė situacija rodo, kad vien pensijų sistemos reformų nepakanka siekiant didinti vyresnio amžiaus žmonių užimtumą¹. Pensinio amžiaus ilginimas, sąlygų gauti pensiją griežtinimas nevykdant pokyčių kitose teisės šakose sukelia socialinę įtampą, didina skurde gyvenančių vyresnio amžiaus žmonių skaičių, neskatina kartų solidarumo ir socialinio teisingumo principų įgyvendinimo teisės sistemoje. Visuomenės senėjimas (ir didėjantis vyresnio amžiaus žmonių skaičius) lemia, kad valstybės socialinė politika turi būti skirta ne tik mažinti socialinio draudimo biudžeto deficitą, bet ir teisinėmis priemonėmis skatinti vyresnio amžiaus žmones likti darbo rinkoje.

Europos ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija pažymi, kad vyresnio amžiaus žmonėms turi būti sudaromos sąlygos išsaugoti ir vystyti jų žmogiškąjį kapitalą, siekiant, kad jie galėtų lengviau integruotis į darbo rinką, turi būti peržiūrėtos jų darbo užmokesčio schemas (vyresnio amžiaus žmonių darbo išlaidos neturi būti didesnės), būtina peržiūrėti sveikatos darbe ir darbo sąlygas, turi būti pagerintas vyresnio amžiaus žmonių profesinis mobilumas jų karjeros pabaigoje, taip pat didelį vaidmenį, priimant sprendimą išeiti į pensiją, turi ir darbo laiko teisinės nuostatos². Vyresnio amžiaus žmonių profesinės veiklos ilginimo klausimu pasisakė ir Europos Taryba 2014 m. vasario 19 d. rekomendacijoje „Dėl vyresnio amžiaus asmenų žmogaus teisių plėtros“, nurodydama, kad Europos Tarybos valstybės

¹ KAUTTO, M. Se préparer face au vieillissement de la société: l'effort finlandais pour une cadre d'analyse équilibré. Iš MOULAERT, T., MOULIN, M., *La fabrique des vieillissement*. Bruxelles: Revue de l'institut de sociologie, 2008, p. 147–163.

² OECD. *Pensions at a Glance 2011: retirement – income systems in OECD and G20 countries*. Paris: OECD publishing, 2011.

narės į nacionalines užimtumo programas turi įtraukti vyresnio amžiaus žmonių užimtumo skatinimo priemones, ypatingą dėmesį skiriant vyresnio amžiaus žmonių saugos ir sveikatos darbe problemoms³.

2010 m. liepos 13 d. Europos Sąjungos (taip pat vadinama – ES) Taryba priėmė sprendimą dėl valstybių narių ir ES bendrųjų ekonominės politikos gairių (2010–2014 metams), o 2010 m. spalio 21 d. – sprendimą dėl valstybių narių užimtumo politikos gairių, kurios kartu sudaro integruotas gaires⁴. Į šias integruotas gaires valstybės narės prašomos atsižvelgti formuodamos nacionalinę ekonomikos ir užimtumo politiką. Septintoje gairėje nustatyta, kad aktyvumo skatinimas yra vienas iš pagrindinių elementų, siekiant didinti dalyvavimą darbo rinkoje, aštuntoje gairėje nurodyta, kad daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama teikti paramą žemos kvalifikacijos darbuotojams ir kvalifikacijos neturintiems darbuotojams, vyresnio amžiaus darbuotojų įsidarbinimo galimybėms didinti. Be to, ES Teisingumo Teismas yra priėmęs keletą reikšmingų sprendimų dėl diskriminacijos draudimo amžiaus pagrindu. Pavyzdžiui, *Mangold* byloje⁵ ir *Kücükdeveci* byloje⁶ ES Teisingumo Teismas pripažino, kad diskriminacija dėl amžiaus buvo tuo atveju, kai neterminuota darbo sutartis pakeista terminuota sutartimi tik dėl amžiaus sąlygos. Vis dėlto, ES Teisingumo Teismas konstatavo, kad užimtumo politika diskriminavimo dėl amžiaus atžvilgiu yra išimtinai nacionalinė ES valstybių narių kompetencija ir valstybės yra atsakingos už antidiskriminacijos priemonių įgyvendinimą nacionalinėje teisėje (*Félix Palacios de la Villa* byla⁷).

Europos Sąjungos Tarybos 2015 m. liepos 14 d. rekomendacijoje „Dėl 2015 metų Lietuvos nacionalinės reformų programos ir Tarybos nuomonės dėl 2015 metų Lietuvos stabilumo programos“ Lietuvai 2015–2016 metais rekomenduojama pagerinti bedarbių pašalpų ir pinigines socialinės paramos aprėptį ir adekvatumą ir sudaryti geresnes sąlygas įdarbinti darbo ieškančius asmenis⁸. Panaši rekomendacija Lietuvai buvo skirta 2014–2015 metams, joje rekomenduojama tikslingiau taikyti aktyvios darbo rinkos politikos priemones žemos kvalifikacijos ir ilgalaikiams bedarbiams; padidinti bedarbio pašalpų aprėptį ir pakankamumą ir jas susieti su aktyvumo skatinimo priemonėmis; pensijų reformą pagrįsti priemonėmis, kuriomis didinamos vyresnio amžiaus žmonių galimybės įsidarbinti⁹. Europos Sąjungos Taryba rekomendacijoje „Dėl Prancūzijos 2013 metų nacionalinės reformų programos ir Tarybos nuomonės dėl 2012–2017 metų Prancūzijos finansinio stabilumo programos“ Prancūzijai nurodoma imtis tolesnių reformų mažinant darbo išlaidas, ypatingą dėmesį skirti darbdavio mokamai socialinio draudimo įmokų daliai mažinti, derinant reformas su socialiniais partneriais¹⁰. Europos Sąjungos Taryba 2015 metų liepos 14 dienos rekomendacijoje „Dėl 2015 metų Prancūzijos nacionalinės reformų programos ir Tarybos nuomonės dėl 2015 metų Prancūzijos finansinio stabilumo programos

³ 2014 m. vasario 19 d. Europos Tarybos rekomendacija Nr. CM/Rec(2014)2 „Dėl vyresnio amžiaus žmonių teisių plėtros“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2162283&Site=COE&BackColorIntranet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>>

⁴ 2010 m. spalio 21 d. ES Tarybos sprendimas 2010/707/ES „Dėl valstybių narių užimtumo politikos gairių“. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*, L 308.

⁵ 2005 m. lapkričio 22 d. ES Teisingumo Teismo sprendimas. C-144/04 *Werner Mangold prieš Rüdiger Helm*.

⁶ 2010 m. sausio 19 d. ES Teisingumo Teismo sprendimas. C-555/07 *Seda Küçükdeveci prieš Swedex GmbH & Co. KG*.

⁷ 2007 m. spalio 16 d. ES Teisingumo Teismo sprendimas. C-411/05 *Félix Palacios de la Villa prieš Cortefiel Servicios SA*.

⁸ Recommendation No. 2015/C 272/18 of the Council of the European Union of 14 July 2015 „On the 2015 national reform programme of Lithuania and delivering a Council opinion on the 2015 stability programme of Lithuania“. *Official Journal*, C 272/70.

⁹ Recommendation No. 2014/C 247/13 of the Council of the European Union of 8 July 2015 „On the 2014 national reform programme of Lithuania and delivering a Council opinion on the convergence programme of Lithuania“. *Official Journal*, C 247/67.

¹⁰ Recommendation No. 2013/C/217/08 of the Council of the European Union of 9 July 2013 „On the national reform programme 2013 of France and delivering a Council opinion on the stability programme of France, 2012–2017“. *Official Journal*, C 217/27.

pateikimo“ nurodo kartu su socialiniais partneriais reformuoti nedarbo išmokų sistemą, siekiant sistemos finansinio stabilumo ir sudaryti daugiau prielaidų vyresnio amžiaus žmonėms grįžti į darbo rinką¹¹. Tokios rekomendacijos reiškia, kad socialinio draudimo sistemos reformos turi būti vykdomos su kitų susijusių sektorių institucinėmis reformomis, siekiant padidinti užimtumą, numatyti daugiau aktyvių darbo rinkos priemonių vyresnio amžiaus žmonėms.

Reikia pažymėti, kad vyresnio amžiaus žmonių užimtumo didinimo problematika buvo nagrinėta kai kurių Lietuvos mokslininkų darbuose: S. Mikulionienė, L. Dromantienė analizuoja ES socialinę politiką vyresnio amžiaus žmonių atžvilgiu, I. Mačernytė-Panomariovienė nagrinėja darbo santykius, susijusius su darbuotojo amžiumi, D. Gumbrevičiūtė-Kuzminskienė – vyresnio amžiaus žmonių diskriminavimo problematiką darbo teisėje, darbo santykių aspektai taip pat nagrinėjami T. Bagdanskio, D. Petrylaitės, V. Petrylaitės, T. Davulio ir J. Usonio moksliniuose darbuose. Prancūzijos mokslininkai (M. Dreyfus, J. P. Chauchard, F. Kessler), nagrinėja socialinio draudimo vyresnio amžiaus žmonių užimtumo (M. C. Amauger-Lattes, I. Desbarats, M. Elbaum, J. O. Hairault) ir darbo teisės (A. Jolivet, A. Morais) problematiką. Manytina, kad minėto klausimo kompleksinė socialinio draudimo ir darbo teisės analizė Lietuvos teisės doktrinoje nesulaukė pakankamo dėmesio, nes Lietuvoje daugiausia dėmesio skiriama pensijų sistemos efektyvumui tobulinti ir užimtumui didinti ekonominiu ir socialiniu atžvilgiu.

Straipsnio tikslai – atskleisti Lietuvoje ir Prancūzijoje galiojančias teises nuostatas, taikomas vyresnio amžiaus žmonėms pensijų, nedarbo išmokų socialinio draudimo ir darbo teisės srityse; identifikuoti problemas, susijusias su vyresnio amžiaus žmonių profesinės veiklos ilginimu; taip pat atlikti naujausių reformų šioje srityje analizę. Straipsnyje analizuojama pensijų, nedarbo išmokų ir darbo teisės sritis, kuri atskleidžia kompleksines šių teisės šakų sąsajas ir lemia vyresnio amžiaus žmonių apsisprendimą likti darbo rinkoje. Prancūzija pasirinkta dėl panašaus socialinio draudimo modelio (Lietuvos ir Prancūzijos socialinio draudimo modelis priskiriamas kontinentinės Europos modeliui); ir Lietuvoje, ir Prancūzijoje įtvirtintos išankstinės socialinio draudimo išmokos; taip pat, reformuojant Lietuvos darbo teisę, aktualus naujas Prancūzijos teisinis reguliavimas remiantis kolektyvinėmis sutartimis skatinti darbuotojus tęsti profesinę veiklą. Šiame straipsnyje vyresnio amžiaus žmonių socialinė grupė analizuojama kaip asmenų, sukakusių 55 metus ir daugiau, socialinė grupė¹².

Straipsnio objektas – Lietuvoje ir Prancūzijoje vyresnio amžiaus žmonėms taikomas teisinis reguliavimas pensijų, nedarbo išmokų ir darbo teisės srityje, profesinės veiklos ilginimo problemos ir reformos. Atliekant mokslinę analizę remiamasi Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbais, teismų praktika, tarptautinių organizacijų teisės aktais, Lietuvos ir Prancūzijos teisės aktais, teismų praktika ir kitais teisės mokslo šaltiniais ir dokumentais. Siekiant išsamiau atskleisti analizuojamą temą, straipsnyje naudojami sisteminės analizės (atskleidžiamos mokslinėje literatūroje ir teisės praktikoje esamos teisinės sampratos ir nuostatos), lyginamasis (palyginti Lietuvos ir Prancūzijos teisės aktuose įtvirtintas nuostatas, taikomas vyresnio amžiaus žmonėms pensijų, nedarbo išmokų ir darbo teisėje), aprašomasis ir dokumentų analizės (analizuoti priemonės, kurių imamasi siekiant ilginti vyresnio amžiaus žmonių profesinę veiklą), naudotasi mokslinės analizės ir apibendrinimų metodais.

1. Teisinės nuostatos Lietuvos ir Prancūzijos pensijų sistemose

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 52 straipsnyje nustatyta, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės ir invalidumo pensijas, socialinę paramą nedarbo, ligos, našlystės, maitintojo netekimo ir

¹¹ Recommendation No. 2015/C 272/14 of the Council of the European Union of 14 July 2015 „On the 2015 national reform programme of France and delivering a Council opinion on the 2015 stability programme of France“. *Official Journal*, C 272/51.

¹² Europos Sąjungos statistikos biuras (angl. *Eurostat*) ir Europos ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. *OECD*) išskiria vyresnio amžiaus žmonių kategoriją – amžiaus grupę nuo 55 metų.

kitais įstatymų numatytais atvejais¹³. Aiškindamas Konstitucijos 52 straipsnį, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau vadinama – Konstitucinis Teismas) ne sykį yra pažymėjęs, kad Lietuvos valstybė yra socialiai orientuota, t. y. kiekvienas pilietis turi teisę į socialinę apsaugą¹⁴. Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendime konstatuota, kad asmuo, kuris atitinka įstatymo nustatytas sąlygas senatvės pensijai gauti ir kuriam ši pensija yra paskirta ir mokama, turi teisę į atitinkamo dydžio piniginę išmoką, t. y. teisę į nuosavybę; ši teisė turi būti saugoma ir ginama ir pagal Konstitucijos 23 straipsnį¹⁵. Pensijų sistemos organizavimas Lietuvoje įtvirtintas Valstybinio socialinio draudimo įstatyme¹⁶, Valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatyme¹⁷, taip pat specialiuose valstybinių socialinio draudimo pensijų, valstybinių socialinio draudimo senatvės išankstinių pensijų mokėjimo, valstybinių pensijų, pensijų kaupimo, pensijų sistemos reformos įstatymuose.

1946 m. Prancūzijos Respublikos Konstitucijos preambulės 11 dalyje (ir 1958 m. Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 2 dalyje) nustatyta, kad kiekvienas asmuo, kuris dėl savo amžiaus, fizinės ar psichinės būklės, ekonominės padėties negali dirbti, turi teisę gauti orias pragyvenimo priemones¹⁸. Prancūzijos Konstitucinė Taryba 1999 m. liepos 23 d. sprendime konstatavo, kad šis principas yra konstitucinė vertybė¹⁹. 1997 m. gruodžio 18 d. Prancūzijos Konstitucinė Taryba priėmė sprendimą, kuriame konstatuota, kad socialinės apsaugos išmokos gali būti įvairių formų: bendrosios ir specifinės, tiesioginės ir netiesioginės, kurių administravimą, įskaitant ir finansinę socialinę apsaugą šeimai, administruoja valstybė ir kolektyviniai subjektai²⁰. Prancūzijos socialinio draudimo principai įtvirtinti 1945 m. spalio 4 d. Socialinės apsaugos sistemos organizavimo įstatyme²¹, jo 1 straipsnyje nustatyta, kad socialinė apsauga skirta darbuotojui ir jo šeimai garantuoti apsaugą nuo bet kokių rizikų, kurios sumažina ar panaikina galimybę užsidirbti, padengti motinystės išlaidas ir išlaidas šeimai, kurią jis išlaiko²². Socialinis draudimas apima ligos, neįgalumo, motinystės, senatvės, nelaimingų atsitikimų darbe ir mirties riziką. Prancūzijos socialinės apsaugos kodekso L 111-1 straipsnyje nustatyta, kad socialinė apsauga remiasi solidarumo principu ir taikoma darbuotojams ir jų šeimoms socialinės rizikos atveju²³.

Tiek Lietuvos, tiek Prancūzijos teisės aktuose įtvirtinti valstybės įsipareigojimai pensijų sistemos dalyviams. Valstybė garantuoja dirbantiems asmenims apsaugą nuo senatvės socialinės rizikos, o socialinio draudimo sistemos organizavimas remiasi socialinio solidarumo principu. Įvertinant teisės aktų nuostatas, galima pažymėti, kad ir Lietuvoje, ir Prancūzijoje valstybės garantuojamos senatvės pensijų sistemos organizavimas grindžiamas einamųjų išmokų sistema.

¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 113-5057.

¹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 46-2219.

¹⁶ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 171-6295.

¹⁷ Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1991, nr. 16-411.

¹⁸ Constitution du 4 octobre 1958. *Journal officiel de la République française*, 1958, no. 0238 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-24]. Prieiga per internetą: <<https://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Constitution/Constitution-du-4-octobre-1958>>.

¹⁹ *Code de la sécurité sociale*. Paris: LexisNexis, 2015, p. 431.

²⁰ BIOY, X. *Droits fondamentaux et libertés publiques*. Paris: Editions Lextenso, 2014, p. 652–653.

²¹ Ordonnance No. 45-2250 du 4 octobre 1945 portant organisation de la sécurité sociale. *Journal officiel de la République française*, 1945, p. 6280 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-24]. Prieiga per internetą: <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000698857&categorieLien=id>>

²² Le portail du service public de la sécurité sociale [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.securite-sociale.fr/Historique-du-systeme-francais-de-Securite-sociale>>

²³ *Code de la sécurité sociale*. Paris: LexisNexis, 2015, p. 6–8.

1.1. Teisinės nuostatos Lietuvos pensijų sistemoje

1995 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatymas²⁴, kuris pakeitė iki tol galiojusį dar sovietinį pensijų skyrimo ir mokėjimo įstatymą. Nuo 1995 m. įsigaliojusio įstatymo pradėtas ilginti senatvės pensijos amžius iki 62,5 metų vyrams ir 60 metų moterims. Šiame įstatyme nustatyta, kad maksimali valstybinio socialinio draudimo pensija skiriama tiems asmenims, kurie socialinio draudimo įmokas mokėjo ne mažiau kaip 30 metų, minimalus įmokų mokėjimo reikalavimas – 15 metų (šios nuostatos galioja ir dabar). Pensijos dydžio skaičiavimo formulėje vieną dalį sudaro visiems vienodo dydžio bazinė dalis (kurią tvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybė), kitą dalį sudaro kintama dalis (kuri priklauso nuo socialinio draudimo įmokų mokėjimo laikotarpio, įmokėtų socialinio draudimo įmokų dydžio ir socialinio draudimo įmokų dydžio). Teisės aktuose nustatytas maksimalus senatvės pensijos dydis, o maksimalus socialinio draudimo įmokų dydis nėra nustatytas.

Be to, siekiant paskatinti vyresnio amžiaus asmenis ilgiau likti darbo rinkoje, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo pensijų įstatyme nustatyta, kad asmeniui mokama ir papildoma pensijų dalis, dauginant 3 procentus valstybinės socialinio draudimo bazinės pensijos iš kiekvienų iki išėjimo į pensiją mėnesio įgytų pilnų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažo metų, viršijančių 30 metų, skaičiaus, taip pat senatvės pensija perskaičiuojama už kiekvienus papildomai dirbtus metus. Toks teisinis reguliavimas atitinka solidarumo principą, atspindi įmokų ir išmokų ryšį ir skatina asmenis likti darbo rinkoje, o dėl santykinai nedidelių senatvės pensijų tokia nuostata leidžia vyresnio amžiaus žmonėms tikėtis didesnės senatvės pensijos.

Siekiant paskatinti asmenų taupymą privačiuose pensijų fonduose, įvertinant blogėjančius demografinius ir socialinius rodiklius, taip pat 2000 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintos Pensijų sistemos reformos koncepcijos nuostatas²⁵, 2003 m. pradėta pensijų kaupimo reforma²⁶. Šia reforma buvo siekiama sumažinti tiesioginius valstybės finansinius išpareigojimus būsimiesiems pensininkams: valstybė garantuoja mažesnes pensijas (nes kaupimas privačiuose pensijų fonduose vykdomas iš socialinio draudimo įmokų), tačiau šią dalį (pridedant investicinį pelną) turėtų garantuoti privatus pensijų fondai (toks tikslas nurodytas Pensijų kaupimo reformos įstatymo aiškinamajame rašte)²⁷. Tobulinant kaupiamųjų pensijų sistemą, 2006 m. buvo priimti Pensijų kaupimo įstatymo pakeitimai, kurie įsigaliojo nuo 2007 m. liepos 1 d.²⁸ Šie pakeitimai numato, kad vyresnio amžiaus pensijų fondų dalyviai, kuriems iki senatvės pensijos amžiaus lieka septyneri metai ir mažiau, privalomai būtų informuoti apie galimą riziką dalyvaujant kituose nei konservatyvaus investavimo pensijų fonduose, taip pat visi pensijas kaupiant pradedantys dalyvauti asmenys privalomai supažindinami su investavimo į pensijų fondus rizika.

2008 m. pabaigoje prasidėjusi ekonominė krizė palietė valstybinio socialinio draudimo sistemą: toliau didėjant valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto deficitui, 2009 m. liepos 1 d. įsigaliojo Pensijų sistemos reformos įstatymo pataisos, kurios numatė, kad valstybinio socialinio draudimo įmokų pervedimai į privačius pensijų fondus nuo 2009 m. liepos 1 d. iki 2010 m. pabaigos sumažinti iki 2 proc. dalyvių pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos²⁹. 2009 m. liepos 1 d. įsigaliojo Socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas, pa-

²⁴ Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 59-1153.

²⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr. 465 „Dėl pensijų sistemos reformos koncepcijos“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 36-998.

²⁶ Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 75-3472.

²⁷ Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XP-1732.

²⁸ Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymo 3, 4, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 15, 17, 19, 20, 24, 28 straipsnių pakeitimo ir papildymo 13(1) ir 18(1) straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 144-5462.

²⁹ Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 54-2136.

gal kurį buvo sumažintos pensijų išmokos dirbantiems pensininkams (išskyrus mažiausias pensijas – iki 650 litų – gaunantiems asmenims)³⁰. Ekonomikos augimo laikotarpiu Lietuva nesukūrė pakanamos mokesčių bazės, nesukaupė rezervo, nepasirengė ekonomikos krizei ir mokesčių pajamoms sumažėti, tačiau santykinai neaukštas pensijų lygis 2009–2012 metais skatino ieškoti būdų apsaugoti tuos, kurių pajamų lygis buvo žemiausias³¹.

2011 m. birželio 9 d. Seimas priėmė Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo pakeitimą, pagal kurį pensinis amžius proporcingai didinamas kiekvienais metais po 4 mėnesius moterims ir po 2 mėnesius vyrams, kol 2026 metais pensinis amžius vyrams ir moterims pasieks 65 metus³².

Lietuvoje vyresnio amžiaus žmonėms gali būti taikoma ir išankstinių senatvės pensijų sistema, tačiau jos gavėjų skaičius nėra didelis (2016 metų sausio mėnesį išankstinių pensijų gavėjų buvo apie 8,4 tūkst. asmenų)³³. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatyme³⁴ nustatytos tokios pagrindinės nuostatos gauti išankstinę senatvės pensiją: iki nustatyto senatvės pensijos amžiaus asmeniui yra likę ne daugiau kaip 5 metai; jis turi ne mažesnę kaip 30 metų valstybinio socialinio pensijų draudimo stažą (kai kurioms socialinėms grupėms taikomas sumažintas 15 metų stažas). Išankstinei senatvės pensijai gauti nebūtina registracija darbo biržoje (reikalavimas paskutinius 12 mėnesių iki kreipimosi dėl išankstinės senatvės pensijos įstatymų nustatyta tvarka būti registruotu bedarbiu galiojo iki 2012 m. sausio 1 d.). Išankstinė senatvės pensija apskaičiuojama kaip valstybinė socialinio draudimo senatvės pensija Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatyta tvarka ir mažinama po 0,4 procento už kiekvieną pilną mėnesį, asmeniui likusį iki senatvės pensijos amžiaus.

Lietuvos pensijų teisėje išskirtina problematika, susijusi su konstitucinės jurisprudencijos taikymu ir išankstinių senatvės pensijų sistemos nuostatomis. 2002 m. lapkričio 25 d. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad asmuo, kuris atitinka įstatymo nustatytas sąlygas senatvės pensijai gauti ir kuriam ši pensija yra paskirta ir mokama, turi teisę į atitinkamo dydžio piniginę išmoką, t. y. teisę į nuosavybę³⁵. Tokia konstitucinė jurisprudencija galimai užkerta kelią dalinės pensijos koncepcijai įtvirtinti teisės aktuose, kai asmuo, pasirinkęs tam tikrą mažesnę darbo valandų skaičių, gauna proporcingai mažesnę pensiją. Manytina, kad dalinės pensijos koncepcija nepažeistų socialinio solidarumo ir socialinio teisingumo principų, tai leistų ne tik plačiau taikyti dalinį darbą vyresnio amžiaus žmonėms (ir didinti integraciją į darbo rinką), bet ir gauti proporcingą pensijos dydį (priklausomai nuo sumažintų darbo valandų skaičiaus). Taigi, bendra darbo užmokesčio ir pensijos dalis nebūtų mažesnė nei reali viso dydžio pensija, asmuo galėtų toliau dirbti ir turėti teisę į didesnę pensiją (priklausomai nuo papildomo darbo stažo), o asmeniui, nutraukus darbo santykius, toliau būtų mokama nesumažinta pensija. Tačiau, kaip jau buvo minėta, šiuo metu toks dalinės pensijos koncepcijos įgyvendinimas gali būti problemiškas (nors, pavyzdžiui, Prancūzijoje tokia sistema galioja) ne tik dėl minėto 2002 m. lapkričio 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimo, bet ir dėl 2012 m. vasario 6 d. Konstitucinio Teismo nutarimo, kuriame Konstitucinis Teismas prieštaraujančiais Konstitucijai pripažino bet kokį senatvės pensijų

³⁰ Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas, *Valstybės žinios*, 2009, nr. 152-6820.

³¹ BARCEVIČIUS, E. Pensijų sistemos pokyčių idėjos ir sprendimai 2008–2012 metais: nieko nėra pastoviau už reformą? Iš *Kada reformos virsta pokyčiais?* Sudarytojai Nakrošis, V., Barcevičius, E., Vilpišauskas, R. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015, p. 155.

³² Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 21, 25, 33, 56, 57, 67 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 77-3723.

³³ Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. *Pensijų gavėjai* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-22]. Prieiga per internetą: <<http://atvira.sodra.lt/lt-eur/>>.

³⁴ Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 114-5116.

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 113-5057.

mažinimą, susijusį su tuo, kad asmuo dirba³⁶. Pažymėtina, kad minėtuose 2002 m. lapkričio 25 d. ir 2012 m. vasario 6 d. Konstitucinio Teismo nutarimuose teigiama, kad negautos pensijos dalis turi būti kompensuojama. Tai reiškia, kad būtina surinkti daugiau dirbančiųjų asmenų socialinio draudimo įmokų ir valstybės socialinė politika turi būti orientuota didinti dirbančiųjų asmenų skaičių. Be to, atkreiptinas dėmesys ir į Konstitucinio Teismo 2010 m. balandžio 20 d. sprendimą, kur konstatuota, kad teisinis reguliavimas turi sudaryti prielaidas atitinkamą valstybei tenkančią našta visuomenės nariams paskirstyti taip, kad vykdyti pareigą mokėti valstybinio socialinio draudimo įmokas netaptų asmeniui per sunkia našta ir asmuo dėl to, kad vykdo šią pareigą, pats netaptų socialiai remtinas³⁷. Šio 2010 m. balandžio 20 d. sprendimo padarinys – Konstitucinis Teismas faktiškai būtent ir sukūrė tokią situaciją, kuri užkrauna per didelę našta darbo rinkoje dalyvaujantiems asmenims³⁸.

Be to, išankstinei pensijai gauti nebūtina registracija darbo biržoje (reikalavimas registruotis bedarbiu darbo biržoje galiojo iki 2012 m. sausio 1 d.). Tai liberalizavo teisę gauti išankstinę senatvės pensiją ir neigiamai vertintina didinant vyresnio amžiaus žmonių dalyvavimą darbo rinkoje. Manytina, kad nedarbo draudimo problemos neturėtų būti sprendžiamos lengvinant socialines garantijas išeiti iš darbo rinkos. Atvirkščiai, teisės aktai turi sudaryti sąlygas (pavyzdžiui, mokestinėmis ar socialinio draudimo lengvatomis darbdaviui) tęsti profesinę karjerą.

Socialinio modelio pasiūlymuose, susijusiuose su pensijų sistema, galima išskirti kelis esminius pasiūlymus, turinčius įtaką ilginti vyresnio amžiaus žmonių profesinę trukmę³⁹. Pirma, siūloma sieti pensinį amžių su tikėtina gyvenimo trukme, tačiau siūloma nedidinti pensinio amžiaus, nes šiuo metu jis ilginamas, kol 2026 metais pasieks 65 metus vyrams ir moterims. Nuo 2026 metų siūloma pensinį amžių susieti su tai kartai taikomu tikėtinos gyvenimo trukmės koeficientu, atitinkamai koreguojant pensijų formulę, o tolesnis pensinio amžiaus ilginimas galėtų būti 2032 metais. Antra, siūloma laipsniškai ilginti būtinąjį darbo stažą nesumažintai pensijai gauti, kol jis pasieks 35 metus 2026 metais (dabar būtinas darbo stažas yra trisdešimt metų). Trečia, projekte nėra pasiūlymų naikinti išankstines pensijas, tačiau siūloma sumažinti dabar galiojančių penkerių metų ikipensinio amžiaus terminą iki trejų metų. Ketvirta, siūloma įvesti maksimalią socialinio draudimo įmokų ribą. Manytina, kad šie mokslininkų pateikti pasiūlymai (išskyrus pasiūlymą palikti esamą išankstinių senatvės pensijų sistemą) atitinka 2011 m. gegužės 11 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu patvirtintų valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkos gairių⁴⁰ tikslą (užtikrinti adekvatų pensijų dydį būsimoms kartoms, subalansuoti socialinio draudimo fondo biudžetą ir sudaryti teisingas sąlygas socialinio draudimo sistemai geriau prisitaikyti prie būsimų ekonominių ir demografinių pokyčių) ir ilguoju laikotarpiu ne tik išspręstų pensijų adekvatumo ir pakankamumo problemas, tačiau taip pat paskatintų vyresnio amžiaus žmones likti darbo rinkoje. Be to, ilgesnis profesinės veiklos vykdymas leistų sukaupti didesnę pensiją.

Pažymėtina, kad Europos Sąjungos Taryba 2013 m. liepos 9 d. rekomendacijoje „Dėl 2013 metų Lietuvos nacionalinės reformų programos ir Tarybos nuomonės dėl 2012–2016 metų Lietuvos konvergencijos programos“ Lietuvai 2013–2014 metais rekomendavo suderinti teisės aktų nustatytą pensinį amžių su vidutine tikėtina gyvenimo trukme, apriboti galimybes anksčiau išeiti į pensiją, nustatyti aiškias pensijų indeksavimo taisykles ir skatinti naudoti papildomo kaupimo schemas, kartu užtikri-

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2012 m. vasario 6 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 109-5528.

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 46-2219.

³⁸ VAIČAITIS, V. A. Teisė į pensiją ir Konstitucinio Teismo praktika. *Teisė*, 2010, t. 77, p. 45.

³⁹ Vilniaus universitetas, M. Romerio universitetas, Socialinių tyrimų centras. *Mokslinis tyrimas „Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelis“*, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-01-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/Modelio-ataskaita.pdf>>.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Seimo 2011 m. gegužės 24 d. nutarimas Nr. XI-1410 „Dėl valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkos gairių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 66-3103.

nant vykdomų reformų įgyvendinimą⁴¹. Nepaisant šių rekomendacijų, Lietuvoje ir toliau galioja išankstinių pensijų sistema, kurios dydis negarantuoja adekvačios pensijos senatvėje (pasirinkus teisę gauti išankstinę pensiją, senatvės pensijos dydis bus 25 procentais mažesnis) ir neskatina vyresnio amžiaus žmonių grįžti į darbo rinką. Nepaisant to, kad išmokų gavėjų skaičius yra nedidelis, nuosekliai ilginamas pensinis amžius ir planuojama senatvės pensijų amžiaus išmokas susieti su tikėtina gyvenimo trukme, tikslinga panaikinti išankstines senatvės pensijas, vyresnio amžiaus žmonių (kuriems iki senatvės pensijos amžiaus liko penkeri ir mažiau metų) nedarbo problemą sprendžiant nedarbo išmokomis, socialinės paramos ir aktyviomis darbo rinkos priemonėmis, tokiems vyresnio amžiaus žmonėms taikyti mokesťines lengvatas arba darbdaviams subsidijuoti socialinio draudimo įmokų dalį nuo vyresnio amžiaus žmonių darbo užmokesčio.

1.2. Teisinės nuostatos Prancūzijos pensijų sistemoje

Pagal dalyvių skaičių Prancūzijoje yra skiriamos kelios didžiausios socialinio draudimo sistemos: bendroji sistema (privalomai draudžiami visi pagal darbo sutartis dirbantys asmenys. Šioje sistemoje dalyvauja apie 80 procentų visų socialinėje draudimo sistemoje dalyvaujančių asmenų); žemės ūkyje dirbančių asmenų sistema (savarankiškai ne pagal darbo sutartis žemės ūkio srityje dirbantys asmenys); valstybės tarnautojų ir karinėse organizacijose dirbančių asmenų sistema; savarankiškai dirbančių asmenų sistema; specialiosios sistemos (įvairių valstybės įmonių darbuotojų sistemos, valstybės tarnautojų ir karinių organizacijų pensininkų sistemos ir kt.); papildomo privalomojo socialinio draudimo sistemos (pranc. *AGIRC* ir *ARRCO*).

Išankstinę nesumažintą pensiją gali gauti neįgalumo pensijos gavėjai, karo dalyviai, ilgą darbo stažą turintys asmenys (pradėję dirbti nuo dvidešimties metų ar anksčiau), taip pat motinos, išauginusios tris ir daugiau vaikų. Asmenys, sukakę 60 metų ir turintys ne mažiau kaip 150 ketvirčių darbo stažą, turi teisę išeiti dalinės pensijos, kurios dydis priklauso nuo to, kiek mažinamas darbo valandų skaičius (pavyzdžiui, jei darbo laiko trukmė sudaro 60–80 procentų viso darbo laiko, dalinės pensijos dydis sudarys 30 procentų visos pensijos; jei darbo laikas sudaro mažiau kaip 40–60 procentų viso darbo laiko, dalinė pensija bus 50 procentų visos pensijos; jei darbo laikas sudaro mažiau kaip 40 procentų viso darbo laiko, dalinė pensija sudarys 70 procentų visos pensijos). Prancūzijoje taip pat numatyti priedai senatvės pensininkams, kurių pensija nesiekia valstybės nustatyto dydžio. Jei asmuo nori išeiti išankstinės pensijos, už kiekvieną ketvirtį pensija mažinama po 1,25 procentų (tačiau ne daugiau kaip 20 procentų). Jei asmuo vykdo profesinę veiklą ir yra pensinio amžiaus, pensija papildomai didinama – po 0,75 procento už kiekvieną įmokas mokėtą ketvirtį⁴².

2010 m. lapkričio 9 d. priimti teisės aktų pakeitimai „Dėl pensijų reformos“ (atitinkamai pakeičiant Socialinio draudimo kodeksą), susiję su pensinio amžiaus ir profesinės veiklos ilginimu ir teisės gauti nesumažinto dydžio pensiją skaičiavimu⁴³. 2012 metais priimti teisės aktai nustatė vieną papildomą išlygą: asmuo gali išeiti į pensiją nuo 60 metų, tačiau tik tokiu atveju, jei pradėjo dirbti nuo 20 metų ar anksčiau⁴⁴. Šios nuostatos atsiradimą lėmė Prancūzijos Respublikos prezidento F. Hollande rinkimų kampanijos nuostatos⁴⁵.

⁴¹ Recommendation No. 2013/C 217/13 of the Council of the European Union of 9 July 2013 „On the 2014 national reform programme of Lithuania and delivering a Council opinion on the convergence programme of Lithuania“. *Official Journal of the European Union*, C 247/67.

⁴² KESLER, F. *Droit de protection sociale*. Paris: Dalloz, 2014.

⁴³ Loi No. 2010-1330 du 9 novembre 2010 portant réforme des retraites. *Journal officiel de la République française*, 2010, no. 0261 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-24]. Prieiga per internetą: <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000023022127&categorieLien=id>>.

⁴⁴ Décret No. 2012-847 du 2 juillet 2012 relatif à l'âge d'ouverture du droit à pension de vieillesse. *Journal officiel de la République française*, 2012, No. 0153 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-24]. Prieiga per internetą: <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000026106324&categorieLien=id>>

⁴⁵ VERKINDT, P. Y.; GRAUJEMAN, E. *Réforme (s) des retraites et emploi des seniors*. Paris: Editions Liaisons, 2012, p. 21.

Minimali senatvės pensinio amžiaus riba yra 62 metai asmenims, kurie gimė po 1951 m. liepos 1 d. (asmenims, kurie gimė iki 1951 m. liepos 1 d., pensinis amžius yra 60 metų). Minimali pensinio amžiaus riba progresyviai didinama asmenims nuo 60 iki 62 metų, atsižvelgiant į asmens gimimo datą (62 metai nustatyti asmenims, gimusiems 1955 metais ir vėliau). Pensinis amžius nesumažinto dydžio pensijai gauti progresyviai didinamas nuo 62 metų iki 67 metų asmenims, kurie gimė 1955 m. liepos 1 d. ir vėliau. Kita sąlyga gauti nesumažintą pensiją – darbo stažo reikalavimas. Asmenys, gimę iki 1956 metų, privalo turėti 163 ketvirčių darbo stažą. Asmenims, gimusiems nuo 1952 metų, reikalaujamas darbo stažas progresyviai didinamas nuo 164 ketvirčių iki 172 ketvirčių (gimusiems 1973 metais). Jei asmuo turi reikalaujamą pensinį amžių, tačiau neturi pakankamai darbo stažo, taikomas mažinimo koeficientas (pranc. *décote*), pavyzdžiui, asmenims, gimusiems 1953 metais ir vėliau, pensija už trūkstamą ketvirtį mažinama 1,25 procento⁴⁶.

Bendrojoje sistemoje visos senatvės pensijos dydis sudaro 50 procentų apskaičiuoto darbo užmokesčio (imami 25 geriausi metai). Taip pat taikoma speciali priemonė, kuria skatinama asmenis likti darbo rinkoje – didinimo koeficientas (pranc. *surcote*). Nuo 65 metų už kiekvienus išdirbtus metus 5 proc. didinama pensija (iki 2009 metų 3 proc. didinimo koeficientas buvo taikomas asmenims nuo 60 metų, 5 proc. – asmenims nuo 65 metų). Tokio koeficiento įvedimas turėjo teigiamą įtaką vyresnio amžiaus žmonių užimtumui didinti: 2006 metais didinimo koeficiento gavėjai sudarė 5,7 proc. visų naujai išeinančių į pensiją asmenų, o 2012 metais – jau 14,9 procento⁴⁷.

Pensijų srities problematika Prancūzijoje yra susijusi su plačiais ir ilgą laiką taikytomis išankstinių pensijų sistemomis. Pavyzdžiui, išankstinės pensijos Prancūzijoje gyvavo daugiau kaip trisdešimt metų, o geresnių darbo sąlygų suteikimas vyresnio amžiaus žmonėms (ar jų pritaikymas) ilgą laiką buvo šalutinis dalykas. Be to, darbdaviai nėra suinteresuoti ilgalaikiais darbuotojais dėl egzistuojančios papildomų išmokų sistemos už darbo stažą, atitinkamai tokie darbuotojai įmonėms tapo brangesni⁴⁸. Sugriežtinus išėjimo į pensiją sąlygas ir pradėjus vykdyti aktyvią darbo rinkos politiką, užimtumas pradėjo didėti. Jei 1980 metais vyresnio amžiaus žmonių užimtumas siekė 55 procentus, o išankstines pensijas gavo 430 tūkst. asmenų, tai atitinkamai 2014 metais vyresnio amžiaus žmonių užimtumas buvo 47 procentai, o išankstinių pensijų gavėjų skaičius – 150 tūkst. asmenų⁴⁹. Apibendrinant galima pažymėti, kad Prancūzijoje pensijų sistemos reformos skirtos siekti mažinti išankstinių pensijų gavėjų skaičių, vietoje išankstinių pensijų įvedant mažinimo ir didinimo koeficientus. Tai davė pozityvių rezultatų – vyresnio amžiaus žmonių užimtumas padidėjo nuo 39,7 procento 2010 metais iki 47 procentų 2014 metais⁵⁰.

2. Teisinės nuostatos Lietuvos ir Prancūzijos darbo teisėje

2.1. Teisinės nuostatos Lietuvos darbo teisėje

Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatyme ir Lietuvos Respublikos darbo kodekso (DK) 92 straipsnyje nustatytos ieškančių darbo asmenų grupės, kurioms taikomos užimtumo rėmimo priemonės, garantijos ir finansavimas. Užimtumo rėmimo įstatymo 4 straipsnyje nustatyta, kad darbo rinkoje yra remiami vyresni kaip 50 metų darbingo amžiaus darbingi asmenys⁵¹. Tokių asmenų teisei

⁴⁶ *Code de la sécurité sociale*. Paris: LexisNexis, 2015.

⁴⁷ JOLIVET, A. *Le travail avant la retraite*. Paris: Éditions Liaisons, 2014, p. 38.

⁴⁸ PESKINE, E.; WOLMARK, C. *Droit du travail*. Paris: Dalloz, 2015.

⁴⁹ HAIRAULT, J. O. *Vivre et travailler plus longtemps*. Paris: Descartes & Cie, 2012, p. 80–84. Eurostat. *Employment rate of older workers* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde100&plugin=1>>

⁵⁰ Eurostat. *Employment rate of older workers* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde100&plugin=1>>

⁵¹ Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 73-2762.

apsaugai turi įtakos tai, kad šiems asmenims yra kur kas sunkiau išsilaikyti darbo rinkoje dėl kelių priežasčių: nors tokie asmenys yra darbingi, tačiau nėra tokie aktyvūs; darbdaviai nėra suinteresuoti tokiais darbo rinkos dalyviais, kurie vengia naujovių⁵².

Darbo kodekso (DK) 96 straipsnio 1 dalies 1 punkte ir 129 straipsnio 3 dalies 5 punkte įtvirtinta apsauga nuo diskriminacijos dėl amžiaus tiek priimant darbuotoją į darbą, tiek ir atleidžiant iš jo, o DK 2 straipsnio 1 dalies 4 punkte nustatytas darbo teisės subjektų lygybės, nepaisant amžiaus, principas⁵³. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo 7 straipsnyje numatyta darbdavio pareiga įgyvendinti lygias galimybes darbe, valstybės tarnyboje⁵⁴.

Vyresnio amžiaus žmogus gali būti atleidžiamas kitais pagrindais nei amžius, jei yra svarbių aplinkybių, kurios yra susijusios su darbuotojo kvalifikacija, profesiniais gebėjimais, jo elgesiu darbe, dėl ekonominių, technologinių priežasčių ar darbovietės struktūrinių pertvarkymų ir dėl panašių svarbių priežasčių (DK 129 str. 1 d. ir 2 d.). Teisėta priežastis nutraukti darbo santykius negali būti amžius (DK 129 str. 3 d. 5 p.). Darbo sutartis su darbuotojais, kuriems iki teisės gauti visą senatvės pensiją liko ne daugiau kaip penkeri metai, gali būti nutraukta tik ypatingais atvejais, jeigu darbuotojo palikimas darbe iš esmės pažeistų darbdavio interesus (DK 129 str. 4 d.) ir apie atleidimą iš darbo tokie asmenys turi būti įspėti ne vėliau kaip prieš keturis mėnesius (DK 130 str. 1 d.). Taip pat, atsižvelgiant į darbuotojo nepertraukiamąjį darbo stažą, atleidimo iš darbo atveju (pagal 129 str. darbavio iniciatyva ar pagal 136 str. 1 d. 6 p. likvidavus darbdavį) mokamos išėtinės išmokos – nuo vieno iki šešių vidutinio darbuotojo mėnesinio darbo užmokesčio dydžio. Be to, priešpensinio amžiaus žmonėms suteikiama pirmenybės teisė būti paliktam dirbti, kai mažinamas darbuotojų skaičius (DK 135 str. 1 d. 4 p.): kai dėl ekonominių ar technologinių priežasčių arba dėl darbovietės struktūrinių pertvarkymų mažinamas darbuotojų skaičius, pirmenybės teisę būti palikti dirbti turi darbuotojai, kuriems iki senatvės pensijos liko ne daugiau kaip treji metai. Tačiau pirmenybės teisė netaikoma darbuotojams, jau įgijusiems teisę į visą senatvės pensiją arba ją gaunantiems (DK 135 str. 1 d. 3 p.)⁵⁵.

Taigi DK nustato pakankamas garantijas vyresnio amžiaus žmonėms, kad amžius nebūtų prielaida tokių asmenų atleisti iš darbo. Tik jei asmuo netenkina profesinių gebėjimų, jei tai susiję su įmonės struktūriniais pokyčiais ar kitomis aplinkybėmis, jis gali būti atleidžiamas iš darbo, taikant su tuo atitinkamas garantijas: ilgesni įspėjimo terminai, pirmenybės teisė (priešpensinio amžiaus žmonėms), išėtinės išmokos. Be to, DK 129 straipsnio 4 dalyje nustatytos griežtos vyresnio amžiaus žmonių, kuriems iki teisės gauti visą senatvės pensiją liko ne daugiau kaip penkeri metai, atleidimo sąlygos: darbo sutartis gali būti nutraukta tik ypatingais atvejais, jeigu darbuotojo palikimas darbe iš esmės pažeistų darbdavio interesus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ši DK 129 straipsnio 4 dalis taikoma priešpensinio, o ne pensinio amžiaus asmenų atžvilgiu. Tai reiškia, kad asmeniui įgijus teisę į pensiją, tai gali būti svarbi aplinkybė nutraukti darbo sutartį. Manytina, kad priešpensinio ir pensinio amžiaus asmenys neturėtų būti skirtingai traktuojami, nes priešpensinio amžiaus asmenų užimtumo garantijos turėtų būti sprendžiamos socialinio draudimo ar socialinės paramos išmokomis. Darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo projekto (Nr. XIIP-3234) 56 straipsnyje nelieka nuostatos, kad priešpensinis ar pensinis amžius yra svarbi priežastis nutraukti neterminuotą ar terminuotą darbo sutartį: įspėjimo apie darbo sutarties nutraukimą terminai dvigubinami darbuotojams, kuriems iki valstybės socialinio draudimo senatvės pensinio amžiaus likę mažiau kaip penkeri metai, ir trigubinami neįgaliems darbuotojams ir darbuotojams, kuriems iki senatvės pensinio amžiaus liko mažiau kaip dveji metai⁵⁶.

⁵² MAČERNYTĖ–PANOMARIOVIENĖ, I. Principo „Darbuotojų lygybė nepaisant amžiaus“ įgyvendinimo problemos. *Teisės problemos*, 2003, Nr. 2 (40), p. 31–50.

⁵³ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 64-2569.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 114-511.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 64-2569.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo projektas Nr. XIIP-3234 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=1041192&p_tr2=2>.

Vyresnio amžiaus žmonėms numatytos papildomos garantijos nutraukti darbo sutartį darbuotojo pareiškimu pagal DK 127 straipsnį. Jei darbuotojas savo iniciatyva išreiškia valią nutraukti darbo sutartį ir jau toje įmonėje yra įgijęs teisę į visą senatvės pensiją, darbo sutartis tokiais atvejais turi būti nutraukiama nuo darbuotojo prašyme nurodytos dienos. Be to, tokiu atveju pensinio amžiaus darbuotojui turi būti išmokama jo dviejų vidutinių darbo užmokesčių dydžio išėitinė išmoka (DK 140 str. 3 d.)⁵⁷.

Valstybės tarnybos srityje asmenims taikomos siauresnės garantijos. Priimant į darbą valstybės tarnautojus, be kitų reikalavimų, nustatyta, kad pretendentas turi būti ne vyresnis kaip 65 metų (Valstybės tarnybos įstatymo 9 straipsnio 1 d. 3 p.). Valstybės tarnybos įstatymo 44 straipsnio 1 dalies 6 punkte nustatyta, kad valstybės tarnautojas atleidžiamas iš pareigų, kai pasibaigia pakaitinio valstybės tarnautojo priėmimo laikas arba valstybės tarnautojui sueina 65 metai ar baigiasi jo tarnybos pratęsimo terminas (įstaigos vadovas gali pratęsti tarnybos terminą asmeniui, sukakusiam 65 metus). Reikalavimas būti ne vyresniam kaip 65 metų netaikomas politinio (asmeninio) pasitikėjimo ir pakaitiniams valstybės tarnautojams (Valstybės tarnybos įstatymo 9 straipsnio 1 d. 3 p.)⁵⁸. Pakaitiniam valstybės tarnautojui taip pat taikomas 65 metų terminas, kai toks valstybės tarnautojas gali būti atleistas iš valstybės tarnybos. Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį asmeniui, kuriam yra paskirta ir mokama senatvės pensija, būtent dėl to būtų suvaržyta galimybė laisvai pasirinkti darbą ir verslą, nors jis ir atitinka įstatymo nustatytas sąlygas, kad dirbtų tam tikrą darbą arba verstųsi tam tikru verslu⁵⁹. Konstitucijos 52 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės pensiją, Konstitucijos 48 straipsnyje nustatyta, kad kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą. Konstitucinis Teismas 2002 m. lapkričio 25 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos 52 straipsnio nuostatos, laiduojančios piliečiams teisę į socialinę apsaugą, įpareigoja valstybę nustatyti pakankamas tos teisės įgyvendinimo ir teisinio gynimo priemones, taip pat valstybė turi pareigą apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius⁶⁰. Konstitucinis Teismas 2000 m. birželio 30 d. nutarime konstatavo, kad pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį asmuo, įgyvendindamas vieną konstitucinę teisę, netektų galimybės įgyvendinti kitą konstitucinę teisę⁶¹. Be to, kaip jau buvo minėta, Darbo kodekse įtvirtinta apsauga nuo diskriminacijos dėl amžiaus (tiek priimant darbuotoją į darbą, tiek atleidžiant iš jo). Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymo 7 straipsnyje numatyta, kad, įgyvendindamas lygias galimybes, darbdavys privalo naudoti vienodus atleidimo iš darbo ir iš valstybės tarnybos kriterijus⁶². Tokia darbo santykių subjekto nelygybė atsižvelgiant tik į amžių turi diskriminavimo požymių ir neatitinka Tarptautinio ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių pakto 6 straipsnio nuostatų dėl vengimo diskriminacijos darbo santykiuose dėl darbuotojo amžiaus bei Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 25 straipsnio „c“ punkto nuostatos, kad kiekvienas pilietis be jokios diskriminacijos ir be nepagrįstų apribojimų turi teisę ir galimybę bendromis lygybės sąlygomis stoti į savo šalies valstybės tarnybą⁶³. Panašios nuomonės, susijusios su diskriminacijos dėl amžiaus klausimu, yra ir kiti autoriai – S. Mikulionienė, I. Mačernytė-Panomariovienė⁶⁴.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 64-2569.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 66-2130.

⁵⁹ MAČERNYTĖ-PANOMARIOVIENĖ, I. Principo „Darbuotojų lygybė nepaisant amžiaus“ įgyvendinimo problemos. *Teisės problemos*, 2003, Nr. 2 (40), p. 31–50.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 113-5057.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. birželio 30 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 54-1587.

⁶² Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 114-511.

⁶³ GUMBREVIČIŪTĖ-KUZMINSKIENĖ, D. *Lygių galimybių principo įgyvendinimas Europos Sąjungos ir Lietuvos darbo teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: M. Romerio universitetas, 2011, p. 67.

⁶⁴ MIKULIONIENĖ, S.; MAČERNYTĖ-PANOMARIOVIENĖ, I. *Mokslinis tyrimas „Amžiaus diskriminacija viešajame sektoriuje“*, 2007, p. 25 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-01-25]. Prieiga per internetą: <http://www.mature-project.eu/materials/Annex_4_Summariesofsociologicalstudies.pdf>, p. 25.

Taigi, nors DK 129 straipsnio 3 dalies 5 punkte nustatyta, kad teisėta priežastis nutraukti darbo santykius negali būti amžius, tačiau darbo sutartis gali būti nutraukta tik su darbuotojais, kuriems iki teisės gauti visą senatvės pensiją liko ne daugiau kaip penkeri metai (netaikant šios nuostatos asmenims, įgijusiems teisę į pensiją ar ją gaunantiems), tik ypatingais atvejais ir jei darbuotojo palikimas darbe iš esmės pažeistų darbdavio interesus (DK 129 str. 4 d.). Galiojančios teisinės nuostatos, kai senatvės pensiją gaunančiam asmeniui (65 metų pensinio amžiaus riba bus taikoma tik 2026 metais) numatyti apribojimai priimant į valstybės tarnybą, kelia abejonių dėl vyresnio amžiaus žmonių diskriminacijos dėl amžiaus, taip pat pažeidžia konstitucinę teisės laisvai pasirinkti darbą ir teisės į senatvės pensiją principus, kurie turi būti taikomi pagal minėtą 2000 m. birželio 30 d. Konstitucinio Teismo jurisprudenciją – įgyvendinant vieną konstitucinę teisę, negali būti pažeidžiama kita.

Socialinio modelio pasiūlymuose, susijusiuose su Darbo kodekso nuostatomis, siūloma nustatyti, kad dalinis darbas būtų siejamas su socialinio draudimo išmoka⁶⁵. Dalinis darbas gali būti nustatomas, kai dėl svarbių ekonominių priežasčių darbdavys negali suteikti darbuotojams darbo ir yra grupės darbuotojų atleidimo iš darbo prielaidos ir siūloma, kad dalinis darbas yra darbdavio sprendimu nustatytas iki pusės jo darbo laiko normos trumpesnis darbo laikas, kai dėl darbo laiko sutrumpinimo sumažėjęs darbo užmokestis darbuotojui kompensuojamas išmokant valstybinio socialinio draudimo dalinio darbo išmoką. Manytina, kad dalinis darbas galėtų būti priimtinas vyresnio amžiaus žmonėms, tai leistų dalyvauti darbo rinkoje ir tuo pačiu metu gauti senatvės pensiją.

2.2. Teisinės nuostatos Prancūzijos darbo teisėje

Prancūzijos darbo kodekso L 1131-1, L 1133-3, L 5321-2 straipsniuose nustatyta, kad negalima tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija dėl amžiaus, išskyrus objektyvias ir pateisinamas priemones⁶⁶. Tokios objektyvios ir pateisinamos priemonės turi atitikti įstatymų tikslus, saugoti darbuotojų sveikatą, skatinti profesinę kompetenciją. Gali būti nustatomos specialios sąlygos jauniems ir vyresnio amžiaus asmenims, taip pat gali būti nustatytas specialus maksimalus amžius tam tikriems darbams (Prancūzijos Kasacinis teismas 2011 m. vasario 16 d. sprendimu Nr. 10.10-465 pripažino, kad tokios išimtyms nepažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 straipsnio nuostatos)⁶⁷.

Prancūzijos darbo kodekso D 1242-2 straipsnyje numatyta, kad kiekvienas darbdavys, išskyrus žemės ūkio sritį, gali sudaryti terminuotą darbo sutartį su asmeniu, sukakusiu 57 metus ir daugiau kaip tris mėnesius įrašytu į darbo ieškančių asmenų sąrašą, kad toks asmuo galėtų lengviau grįžti į darbo rinką ir įgyti papildomas teises gauti nesumažinto dydžio pensiją. Ši sutartis yra terminuoto pobūdžio ir sudaroma 18 mėnesių, tačiau gali būti pratęsta maksimaliam 36 mėnesių terminui⁶⁸.

Pagal Prancūzijos darbo kodekso L 1237-4 straipsnį kolektyvinėje sutartyje negalima nustatyti blogesnių nuostatų, susijusių su asmens išėjimu į pensiją, nei tai reguliuoja Darbo kodeksas⁶⁹. Draudžiama nutraukti darbo sutartį, jei tai susiję su amžiumi ar dėl to, kad asmuo jau gauna senatvės pensiją. Darbo kodekso L 1233-2 ir L1233-3 straipsniuose nurodoma, kad darbuotojo atleidimas dėl ekonominių priežasčių turi būti tik esant svarbioms ir realioms priežastims. Tačiau negalima asmens atleisti dėl ekonominių priežasčių, jei pagrindinė atleidimo priežastis yra asmens amžius. Naujos Prancūzijos darbo kodekso nuostatos susijusios su „kartų kontrakto“ įvedimu: Prancūzijos darbo kodekso

⁶⁵ Vilniaus universitetas, M. Romerio universitetas, Socialinių tyrimų centras. *Mokslinis tyrimas „Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelis“*, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-01-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/Modelio-ataskaita.pdf>>.

⁶⁶ *Code du travail de France*. Paris: LexisNexis, 2015.

⁶⁷ VERKINDT, P. Y.; GRAUJEMAN, E. *Réforme (s) des retraites et emploi des seniors*. Paris: Editions Liaisons, 2012, p. 136.

⁶⁸ *Code du travail de France*. Paris: LexisNexis, 2015.

⁶⁹ Ten pat.

R5121-26 straipsnyje numatyta, kad viešojo ar privataus sektoriaus įmonės (ar įmonių grupė), kuriose dirba ne mažiau kaip 300 darbuotojų, nuo 2014 metų privalo kolektyvinėmis derybomis sudaryti „kartų kontraktą“ (pranc. *contrat de génération*), kuris skirtas jaunų ir vyresnio amžiaus žmonių interesų apsaugai ir taikomas ne daugiau kaip trejus metus (peržiūrint sąlygas kiekvienais metais)⁷⁰. Prieš kolektyvines derybas įmonėje privalomai turi būti atliekama situacijos analizė, kuri apima įmonėje dirbančių asmenų amžiaus grupių analizę, jaunų ir vyresnio amžiaus asmenų įdarbinimo pokyčius per pastaruosius trejus metus, numatomus darbuotojų išėjimus į pensiją, įdarbinimo įmonėje perspektyvas, darbuotojų kompetencijų analizę, vyresnio amžiaus žmonių darbo sąlygų analizę, moterų ir vyrų proporcijos analizę, ankstesnių kolektyvinių susitarimų analizę vyresnio amžiaus žmonių atžvilgiu⁷¹. Šiame „kartų kontrakte“ privalo būti nurodomos amžiaus grupės, kurioms taikomos atitinkamos nuostatos. Privalo būti nurodoma, kiek numatoma priimti vyresnio amžiaus žmonių ir kiek jų dirbs įmonėje ateityje; kokias konkrečias priemones taikys darbdavys, siekdamas pagerinti vyresnio amžiaus žmonių darbo sąlygas; kompetencijų tobulinimą ir profesinį mokymą; perėjimo iš darbo į senatvės pensiją sąlygas. Jeigu kolektyvinių derybų metu nepasirašomas „kartų kontraktas“ (tai konstatuojant darbdavio ir profesinių sąjungų atstovų protokole), darbdavys privalo sudaryti atitinkamą veiksmų planą. Šis planas pateikiamas įmonės darbuotojų komitetui ar darbuotojų atstovams ir jam rašytine forma turi pritarti darbuotojų atstovai ar išsakyti pastabas, veiksmų planas peržiūrimas kiekvienais metais. Nepatvirtinus nei „kartų kontrakto“, nei veiksmų plano, darbdaviui gali būti taikomos administracinės sankcijos. Pavyzdžiui, „PSA Peugeot Citroën“ įmonių grupėje socialiniai partneriai trejiems metams pasirašė susitarimą dėl vyresnio amžiaus žmonių užimtumo padidinimo⁷². Šiame susitarime darbdavys įsipareigoja nemažinti vyresnio amžiaus žmonių (turinčių daugiau kaip 50 metų) skaičiaus ir per trejus metus suteikti profesinį mokymą pusei vyresnio amžiaus žmonių. Taip pat darbdavys įsipareigoja nemažinti atlyginimo ir kitų motyvacinį priemonių vyresnio amžiaus žmonėms, įsipareigoja gerinti darbo sąlygas, laipsniškai perkelti vyresnio amžiaus žmones į lengvesnio pobūdžio darbus, gerinti sveikatos sąlygas darbe, galimybes sportuoti įmonėje. Darbdavys taip pat įsipareigoja sudaryti sąlygas dirbti ne visą darbo laiką, dešimt procentų vyresnio amžiaus žmonių (nuo 55 metų) suteikti ilgalaikio kvalifikacijos tobulinimo (per trejus metus) galimybę.

Be to, Prancūzijos darbo kodekso R5121-8 ir R5121-17 straipsniuose numatyta, kad viešojo ar privataus sektoriaus įmonės (ar įmonių grupė), kuriose dirba nuo 50 iki 300 darbuotojų, gali gauti valstybės pagalbą jauniems (nuo 16 iki 26 metų arba iki 30 metų neįgaliems asmenims) ar vyresnio amžiaus žmonėms (nuo 57 metų arba nuo 55 metų, jei asmuo naujai įdarbinamas ar yra neįgalus) įdarbinti (ar darbo vietoms išlaikyti), jei įmonėje sudaromas „kartų kontraktas“, veiksmų planas arba taikoma šakinė kolektyvinė sutartis⁷³. Jei įmonėje dirba mažiau kaip 50 darbuotojų, valstybės paramai gauti nebūtina sudaryti „kartų kontraktą“ ar veiksmų planą. Valstybės finansinės paramos dydis sudaro 2000 eurų per metus, parama mokama trejus metus kiekvieną pusmetį (išmokos dydis atitinkamai mažinamas, jei asmuo dirba ne visą darbo dieną). Parama perduodama darbdaviui pagal atitinkamą prašymą ir mokama neatsižvelgiant į kitas paramos formas, kurios taikomos vyresnio amžiaus žmonėms (pavyzdžiui, socialinio draudimo įmokų dydį ar socialinės paramos išmokas).

Pažymėtina, kad Prancūzijos darbo teisės ir socialinio draudimo sistemos reformos dėl teisės aktuose įtvirtinto privalomo socialinio dialogo principo ir istoriškai susiklosčiusių aplinkybių (susijusių

⁷⁰ VERKINDT, P. Y.; GRAUJEMAN, E. *Réforme (s) des retraites et emploi des seniors*. Paris: Editions Liaisons, 2012, p. 136.

⁷¹ LEFEBVRE, F., et al. *Les réformes sociales*. Paris: Editions Francis Lefebvre, 2013, p. 16–40.

⁷² MORAI, A. Travail des populations âgées: actions conduites en ergonomie pour l'application de l'accord senior dans le Groupe PAS. Iš *Y a - t - il un âge pour travailler?* Sudarytojas Hubault, F. Toulouse: Editions Octarès, 2012, p. 89–109.

⁷³ VERKINDT, P. Y.; GRAUJEMAN, E. *Réforme (s) des retraites et emploi des seniors*. Paris: Editions Liaisons, 2012, p. 136.

su stipria socialine partneryste) sunkiau skinasi kelią nei kitose valstybėse. Esama sistema (aukšto lygio įmokos ir palankios darbo teisės nuostatos darbuotojams) traktuojama kaip tam tikras socialinis laimėjimas ir visuomenė sunkiai priima sugriežtintas sąlygas, skirtingoms sistemoms priklausantys asmenys nenori prarasti turimų privilegijų. Be to, ir profesinės sąjungos esamą darbo teisės sistemą gina kaip darbo žmonių pasiekimą: M. Dreyfus pažymi, kad 1995 metais Prancūzijoje įvykę didžiuliai streikai prieš numatomą premjero A. Juppé reformą darbo teisės ir pensijų srityse parodė, kiek daug prancūzų aktyviai palaiko esamą situaciją ir esamą socialinę sistemą. Taigi tokia situacija ir retorika Prancūzijoje yra sukūrusi stiprų žmonių ir socialinės sistemos ryšį⁷⁴.

Manytina, kad nuo 2014 metų Prancūzijos darbo kodekse galiojančios nuostatos skatina darbdavius kolektyvinių darbo santykių ir finansinių paskatų pagrindu išlaikyti vyresnio amžiaus žmones darbo rinkoje, be to, vyresnio amžiaus žmonėms (atsižvelgiant į jų sveikatos būklę) sudaro palankesnes sąlygas dirbti ir tikėtis didesnės pensijos.

3. Teisinės nuostatos Lietuvos ir Prancūzijos nedarbo išmokų sistemose

3.1. Teisinės nuostatos Lietuvos nedarbo išmokų sistemoje

Lietuvos Respublikos nedarbo valstybinio socialinio draudimo įstatyme numatytos specialios sąlygos gauti nedarbo išmokas⁷⁵. Teisę į nedarbo draudimo išmoką turi bedarbiais teritorinėje darbo biržoje įsiregistravę asmenys, kuriems teritorinė darbo birža nepasiūlė tinkamo darbo ar aktyvios darbo rinkos politikos priemonių ir jeigu jie iki įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje turi ne mažesnę kaip 18 mėnesių nedarbo draudimo stažą per paskutinius 36 mėnesius. Nedarbo draudimo išmoka skiriama nuo aštuntos po įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos, išskyrus, jeigu bedarbiams, atleistiems iš darbo dėl darbuotojo kaltės, nedarbo draudimo išmoka skiriama praėjus trims kalendoriniams mėnesiams nuo įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje dienos.

Jei nedarbo draudimo stažas mažesnis negu 25 metai, nedarbo draudimo išmoka mokama 6 mėnesius, jei jis yra nuo 25 iki 30 metų, – 7 mėnesius, jei nuo 30 iki 35 metų, – 8 mėnesius, jei 35 metai ir daugiau, – 9 mėnesius. Nedarbo draudimo išmoka apskaičiuojama kaip pastovios ir kintamos dalių suma. Pirmus tris mėnesius mokama visa nedarbo išmoka, likusį laikotarpį – pastovi nedarbo draudimo išmokos dalis ir pusė kintamos nedarbo išmokos dalies. Pastovią nedarbo draudimo išmokos dalį sudaro mokėjimo mėnesį galiojančių valstybės remiamų pajamų dydis, o kintama nedarbo draudimo išmokos dalis sudaro 40 procentų buvusių draudžiamųjų pajamų (įvertinant einamųjų metų draudžiamąsias pajamas). Kiekvienu iš nurodytų laikotarpių mokama nedarbo draudimo išmoka negali būti didesnė kaip 70 procentų paskutinių einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžio. Taip pat numatyta, kad nedarbo draudimo išmoka gali būti pratęsiama bedarbiams, kuriems paskirtos arba atnaujintos nedarbo draudimo išmokos mokėjimo termino pabaigos dieną iki senatvės pensijos amžiaus yra likę ne daugiau kaip penkeri metai (išmokos mokėjimas pratęsiamas dar du mėnesius, jeigu asmeniui nepaskirta išankstinė senatvės pensija).

Lietuvos nedarbo išmokos nepakankamai skatina vyresnio amžiaus žmones greičiau integruotis į darbo rinką. Fiksuota nedarbo išmoka maksimaliai gali būti mokama devynis mėnesius, nustatant mokėjimo dydį, taikomas vienintelis darbo stažo reikalavimas. Manytina, kad nedarbo išmoka turėtų būti siejama ne tik su asmens turimu darbo stažu, bet ir su nedarbo trukme – nedarbo išmoka kas tris mėnesius turi būti proporcingai mažinama. Nedarbo socialinio draudimo įstatymo 14 straipsnyje numatyta nuostata, kad nedarbo draudimo išmoka gali būti pratęsiama bedarbiams, kuriems paskirtos arba atnaujintos nedarbo draudimo išmokos mokėjimo termino pabaigos dieną iki senatvės pensijos amžiaus yra likę ne daugiau kaip penkeri metai, priskiriama pasyvioms darbo rinkos politikos prie-

⁷⁴ DREYFUS, M. *Les assurances sociales en Europe*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2009, p. 5.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 4-26.

monėms ir neskatinama vyresnio amžiaus žmonių integruotis į darbo rinką. Be to, asmenims, kuriems iki pensinio amžiaus liko ne daugiau kaip penkeri metai, taikomos ir kitos garantijos: gali būti mokama išankstinė pensija, DK 129 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad darbo sutartis gali būti nutraukiama tik ypatingomis sąlygomis. Galima konstatuoti, kad Nedarbo socialinio draudimo įstatymo 14 straipsnis yra perteklinis, sukuria prielaidas išmokų dubliavimuisi (nes asmuo turi teisę gauti išankstinę pensiją) ir skatina likti darbo biržoje registruotu bedarbiu. Ilgalaikiam bedarbiui, įvertinus jo turimą turtinę padėtį, turėtų būti mokama socialinės paramos išmoka ir taikomos aktyvios darbo rinkos priemonės, o ne tęsiamas nedarbo išmokos mokėjimas. Be to, tikslinga teisės aktuose numatyti, kad asmenims, kuriems liko ne daugiau kaip penkeri metai iki senatvės pensijos, būtų taikomos specialios mokestinės lengvatos arba darbdaviams galėtų būti subsidijuojama socialinio draudimo įmokų dalis. Taip būtų mažinamos vyresnio amžiaus žmonių darbo sąnaudos ir darbdaviams būtų patrauklu tokius asmenis išlaikyti darbo rinkoje ar juos įdarbinti.

Socialinio modelio pasiūlymuose, susijusiuose su nedarbo išmokų sistema, galima atkreipti dėmesį į kelis aspektus⁷⁶. Pirmia, keisti draudimo stažo reikalavimą gauti nedarbo išmoką ir siūloma nustatyti ne 18 mėnesių (kaip yra šiuo metu), bet tik 12 mėnesių nedarbo draudimo stažo per paskutinius 24 mėnesius iki įsiregistravimo teritorinėje darbo biržoje. Nedarbo draudimo išmokos laikotarpis nebesiejamas su draudimo stažu ir iš esmės pailginamas iki devynių mėnesių (tokia išmokos mokėjimo trukmė buvo taikoma tik turint 35 metų socialinio draudimo stažą). Antra, siūloma įvesti kitokią pastovios nedarbo draudimo išmokos dalies dydžio apskaičiavimo formulę, pagal kurią nedarbo draudimo išmokos dydis būtų susietas iš dalies su minimalia mėnesine alga – pastovi dalis būtų lygi 30 proc. minimalios mėnesinės algos. Kintama nedarbo draudimo išmokos dalis būtų apskaičiuojama taip: pradiniu laikotarpiu (1–3 mėn.) kintama išmokos dalis sudarytų 50 procentų bedarbio vidutinių mėnesinių draudžiamųjų pajamų, 4–6 mėn. – 40 procentų, 7–9 mėn. – 30 procentų. Siūloma nustatyti maksimalią nedarbo draudimo išmoką ribą, kuri negalėtų būti didesnė kaip 75 procentai šalies vidutinio darbo užmokesčio. Trečia, teisės aktų projektuose siūloma įvesti naujas aktyvias darbo rinkos priemones – įdarbinimas pagal darbinio mokymo ir pameistrystės darbo sutartis, stažuotė, įdarbinimas pagal išankstinio apmokėjimo paslaugų kvitus. Ketvirta, užimtumo rėmimo įstatymo projekte siūloma numatyti, kad stažuotė gali būti organizuojama asmenims, kurie turi atitinkamą profesinę kvalifikaciją arba neformaliu būdu įgytą kompetenciją, tačiau ne mažiau kaip 6 mėnesius iš eilės nedirbo. Bedarbiams per visą stažuotės laikotarpį kartą per mėnesį būtų mokama stipendija. Manytina, kad, įgyvendinus mokslininkų pasiūlymus, ypač susijusius su naujų aktyvių darbo rinkos priemonių įvedimu, vyresnio amžiaus asmenys būtų suinteresuoti kuo greičiau grįžti į darbo rinką. Be to, nedarbo išmoka turėtų būti siejama ne tik su asmens turimu darbo stažu, bet ir su nedarbo trukme – nedarbo išmoka kas tris mėnesius turi būti proporcingai mažinama.

3.2. Teisinės nuostatos Prancūzijos nedarbo išmokų sistemoje

Prancūzijos socialinės apsaugos kodekso (kuriame nustatyta nedarbo išmokų sistema) L 311-5 straipsnyje įtvirtinta, kad nedarbo socialiniu draudimu apdrausti asmenys nedarbo periodu turi teisę gauti išmokas natūra (sveikatos paslaugos, vaistų kompensavimas) ir pinigines nedarbo išmokas⁷⁷. Nedarbo socialinio draudimo išmokų dydžius ir nedarbo socialinio draudimo sistemos valdymo principus nustato socialiniai partneriai, pasirašydami dvimetes nedarbo draudimo konvencijas. 2014 m. gegužės 14 d. Nedarbo draudimo konvencijoje⁷⁸ nustatyta, kad 2015 metais socialinio draudimo įmokų

⁷⁶ Vilniaus universitetas, M. Romerio universitetas, Socialinių tyrimų centras. *Mokslinis tyrimas „Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelis“*, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-01-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/Modelio-ataskaita.pdf>>.

⁷⁷ *Code de la sécurité sociale*. Paris: LexisNexis, 2015.

⁷⁸ Convention de 2014 mai 2014 relative à l'indemnisation du chômage. *Unédic* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.unedic.org/sites/default/files/conventionac-14mai2014.pdf>>.

dydis nedarbo draudimui sudaro 6,4 proc. asmens darbo užmokesčio (4 proc. moka darbdavys ir 2,4 proc. darbuotojas). Jei asmuo dirba pagal terminuotą darbo sutartį, darbdavio socialinio draudimo įmokų dalis didinama, atsižvelgiant į darbo sutarties trukmę: nuo 4,5 proc. (terminuotoms sutartims iki 3 mėnesių) iki 7 proc. (terminuotoms sutartims iki 1 mėnesio).

Nedarbo išmokų dydis siejamas su asmens buvusiu darbo užmokesčio dydžiu ir darbo stažu. Išmokų dydis gali būti dvejopas (parenkamas geresnis variantas): arba 40,4 proc. bazinio darbo dienos užmokesčio dydžio ir 11,76 euro fiksuota dalis, arba 57 proc. bazinio darbo dienos užmokesčio dydžio. Tačiau nedarbo išmoka negali būti mažesnė nei 28,67 euro bazinio darbo dienos užmokesčio dydžio ir negali būti didesnė nei 75 proc. bazinio darbo dienos užmokesčio dydžio. Išmoka pradedama mokėti nuo aštuntos dienos (po asmens registracijos darbo ieškančių asmenų sąrašė). Nedarbo išmokos mokėjimas siejamas ir su asmens darbo stažu. Asmuo per paskutinius 28 mėnesius (iki registracijos darbo ieškančių asmenų sąrašė) turi būti išdirbęs keturis mėnesius; nedarbo išmokų mokėjimo trukmė negali būti mažesnė nei 4 mėnesiai ir negali būti ilgesnė nei 24 mėnesiai; jei asmens amžius yra daugiau kaip penkiasdešimt metų, nedarbo išmoka gali būti mokama daugiau kaip 36 mėnesius⁷⁹.

Be nedarbo socialinio draudimo išmokų sistemos, yra ir valstybės finansuojama socialinės paramos nedarbo išmokų sistema, pagal kurios nuostatas mokama solidarumo nedarbo išmoka (pranc. *allocation de solidarité spécifique – ASS*) tuo atveju, jei asmuo nebeturi teisės gauti nedarbo socialinio draudimo išmoką. Jei asmuo turi penkerių metų darbo stažą per paskutinius dešimt metų, tokiam asmeniui mokama 1137,50 euro mėnesinė išmoka (abiem darbo neturintiems sutuoktiniams –1787,50 euro). Papildomai gali būti mokama 7,01 euro dienos išmoka asmenims, nuomojantiems būstą (jei jie yra sukakę 55 metus ir turi daugiau kaip dvidešimt metų darbo stažą arba jei jie yra sukakę 57,5 metų ir turi daugiau kaip dešimt metų darbo stažą). Taip pat asmenys gali gauti ir kitos rūšies nedarbo išmoką – ekvivalentę pensijų išmoką (pranc. *allocation équivalent retraite – AER*). Ši išmoka mokama asmenims, kurie ieško darbo, sukakę 60 metų, turi 160 ketvirčių darbo stažą ir kurių pajamos nesiekia valstybės nustatyto dydžio). Tokios išmokos dydis sudaro 34,78 euro per dieną. Išmoka mokama iki asmuo įgis teisę į senatvės pensiją.

Ilgalaikės nedarbo problemos darbo rinkoje ir sudėtingas reformų procesas turėjo įtakos nedarbo išmokų sistemos finansiniam tvarumui. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad nedarbo išmokų sistemos reformos Prancūzijoje nebuvo dažnos dėl socialinių partnerių nesutarimų ir politinės valios, pavyzdžiui, kandidatų į Prancūzijos Respublikos prezidentus N. Sarkozy ir F. Hollande rinkimų programose nebuvo užsimenama apie pasiūlymus reformuoti nedarbo išmokų sistemą⁸⁰. 2014 metais nedarbo išmokų sistemos metinis deficitas sudarė 3,7 mlrd. eurų, 2015 metais – 4,4 mlrd. eurų, bendras nedarbo išmokų biudžeto deficitas 2015 m. pabaigoje siekė 29,5 mlrd. eurų, prognozuojama, kad 2018 metais deficitas išaugs iki 35 mlrd. eurų⁸¹. Nedarbo išmokų gavėjų skaičius 2015 metais sudarė apie 2,9 mln. asmenų⁸². Kita problema, susijusi su nedarbo išmokų sistema, yra ta, kad esamos sistemos teisinės nuostatos neskatina vyresnio amžiaus žmonių grįžti į darbo rinką. Kaip jau buvo minėta, vyresnio amžiaus žmonėms garantuojamos nedarbo išmokos (vienokia ar kitokia forma) iki jie sukaks pensinį amžių. Jei asmeniui yra daugiau kaip 50 metų, nedarbo išmoka gali būti mokama ilgiau nei trejus metus. Po to asmeniui gali būti skiriama socialinės paramos solidarumo išmoka (jei asmuo nebeturi teisės gauti nedarbo socialinio draudimo išmokos). Asmeniui, sukakusiam 60 metų, gali būti mokama ekvivalentė pensijų išmoka iki senatvės pensinio amžiaus. Taigi vyresnio amžiaus bedarbiai gauna įvairias išmokas, iki jiems paskiriama nesumažinto dydžio senatvės pensija, be to, teisės aktuose įtvirtintas aukštas

⁷⁹ PRETOT, X. *Droit de la sécurité sociale*. Paris: Dalloz, 2015, p. 252.

⁸⁰ HAIRAUT, J. O. *Vivre et travailler plus longtemps*. Paris: Descartes & Cie, 2012, p. 108–111.

⁸¹ Quand El Khomri mélange la dette et le déficit de l'assurance chômage. *Le Figaro*, 1 février 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.lefigaro.fr/economie/le-scan-eco/2016/01/27/29001-20160127ARTFIG00020-quand-el-khomri-melange-la-dette-et-le-deficit-de-l-assurance-chomage.php>>.

⁸² PRETOT, X. *Droit de la sécurité sociale*. Paris: Dalloz, 2015, p. 252.

maksimalus bazinio dienos darbo užmokesčio dydis (skaičiuojant nedarbo išmokas) – 75 procentai. Manytina, kad Prancūzijos socialinės politikos pertvarkos nedarbo išmokų srityje pagrindinis tikslas turėtų būti mažinti biudžeto deficitą, įvesti regresyvų nedarbo išmokų modelį (kai išmokos mažėja kiekvieną nedarbo mėnesį) ir mažinti nedarbo išmokas gaunančių asmenų skaičių ir išmokų dydį.

Išvados

1. Didėjant socialinio draudimo fondo biudžeto deficitui ir blogėjant demografiniams rodikliams, būtina ne tik griežtinti senatvės pensijų gavimo sąlygas (o tai neišvengiama dėl tikėtinos gyvenimo trukmės ilgėjimo), bet ir įtvirtinti su vyresnio amžiaus užimtumo didinimu susijusias priemones nedarbo išmokų srityje ir darbo teisėje.
2. Tikslinga laipsniškai atsakyti išankstinių pensijų sistemos Lietuvoje, numatant, kad asmenims, kuriems liko ne daugiau kaip penkeri metai iki senatvės pensijos, būtų taikomos mokestinės lengvatos arba darbdaviams būtų subsidijuojama socialinio draudimo įmokų dalis nuo vyresnio amžiaus žmonių darbo užmokesčio. Vyresnio amžiaus žmonių (kuriems iki senatvės pensijos amžiaus liko penkeri ir mažiau metų) nedarbo problema turi būti sprendžiama socialinės paramos ir aktyviomis darbo rinkos priemonėmis, o ilgesnis profesinės veiklos vykdymas leistų sukaupti didesnę pensiją.
3. Prancūzijos pensijų sistemoje tikslinga skatinti esamos dalinių pensijų sistemos plėtrą, griežtinant reikalavimus, susijusius su galimybe gauti išankstinę pensiją.
4. Galiojančios teisinės nuostatos Lietuvoje, kai senatvės pensiją gaunančiam asmeniui taikomi apribojimai priimant į valstybės tarnybą, diskriminuoja vyresnio amžiaus žmones dėl jų amžiaus, taip pat pažeidžia konstitucinį teisės laisvai pasirinkti darbą ir teisės į senatvės pensiją principus – įgyvendinant vieną konstitucinę teisę, negali būti pažeidžiama kita.
5. Didinant vyresnio amžiaus žmonių užimtumą, Lietuvos teisės aktuose tikslinga numatyti, kad dalinis darbas būtų siejamas su socialinio draudimo išmokomis: dėl darbo laiko sutrumpinimo sumažėjęs darbo užmokestis darbuotojui būtų kompensuojamas išmokant valstybinio socialinio draudimo dalinio darbo išmoką, taip pat mokama senatvės pensija.
6. Prancūzijoje ekonominės ir socialinės sąlygos sudarė prielaidas imtis teisinių priemonių darbo teisėje, skatinant ilgesnį vyresnio amžiaus žmonių darbą: griežtinamos tokių asmenų atleidimo sąlygos, kolektyvinių sutarčių pagrindu sudaromos sąlygos išlaikyti vyresnio amžiaus žmones darbo rinkoje ir palengvinti sąlygas jiems grįžti į ją.
7. Galima išskirti tokias Lietuvos nedarbo išmokų sistemos problemas: mažas išmokų dydis; nedarbo išmokos ribojamos, tačiau neribojamas maksimalus socialinio draudimo įmokų dydis; nėra nedarbo išmokų regresijos (ilgiau gaunant išmokas, nedarbo išmoka mažėja). Nedarbo socialinio draudimo įstatymo 14 straipsnio nuostata, susijusi su nedarbo išmokos pratęsimu bedarbiams, kuriems iki senatvės pensijos amžiaus yra likę ne daugiau kaip penkeri metai, dubliuojasi su išankstine senatvės pensijos išmoka ir turi būti keičiama socialinės paramos ir aktyviomis darbo rinkos priemonėmis.
8. Prancūzijoje nedarbo išmokos vyresnio amžiaus žmonėms gali būti mokamos iki jie sukaks senatvės pensijos amžiaus – tai neskatina vyresnio amžiaus žmonių tęsti profesinės veiklos. Prancūzijos socialinės politikos pertvarkos nedarbo išmokų srityje pagrindinis tikslas turėtų būti mažinti biudžeto deficitą, įvesti regresyvų nedarbo išmokų modelį (kai išmokos mažėja kiekvieną nedarbo mėnesį), mažinti nedarbo išmokas gaunančių asmenų skaičių ir išmokų dydį.

LITERATŪRA

ES teisės aktai ir ES Teisingumo Teismo sprendimai

1. 2005 m. lapkričio 22 d. ES Teisingumo Teismo sprendimas. *C-144/04 Werner Mangold prieš Rüdiger Helm*.
2. 2007 m. spalio 16 d. ES Teisingumo Teismo sprendimas. *C-411/05 Félix Palacios de la Villa prieš Cortefiel Servicios SA*.
3. 2010 m. sausio 19 d. ES Teisingumo Teismo sprendimas. *C-555/07 Seda Küçükdeveci prieš Swedex GmbH & Co. KG*.
4. 2010 m. spalio 21 d. ES Tarybos sprendimas 2010/707/ES „Dėl valstybių narių užimtumo politikos gairių“. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys, L 308*.
5. Communication from the European Commission COM(2012)750final of the 28 November 2012 „Annual Growth Survey 2013“. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/ags2013_en.pdf>.
6. Recommendation No. 2013/C 217/13 of the Council of the European Union of 9 July 2013 „On the 2014 national reform programme of Lithuania and delivering a Council opinion on the convergence programme of Lithuania“. *Official Journal of the European Union, C 247/67*.
7. Recommendation No. 2015/C 272/18 of the Council of the European Union of 14 July 2015 „On the 2015 national reform programme of Lithuania and delivering a Council opinion on the 2015 stability programme of Lithuania“. *Official Journal, C 272/70*.
8. Recommendation No. 2013/C/217/08 of the Council of the European Union of 9 July 2013 „On the national reform programme 2013 of France and delivering a Council opinion on the stability programme of France, 2012–2017“. *Official Journal, C 217/27*.
9. Recommendation No. 2014/C 247/13 of the Council of the European Union of 8 July 2015 „On the 2014 national reform programme of Lithuania and delivering a Council opinion on the convergence programme of Lithuania“. *Official Journal, C 247/67*.
10. Recommendation No. 2015/C 272/14 of the Council of the European Union of 14 July 2015 „On the 2015 national reform programme of France and delivering a Council opinion on the 2015 stability programme of France“. *Official Journal, C 272/51*.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

11. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
12. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 1997 m. kovo 12 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 5 straipsnio, Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 8 straipsnio antrosios dalies 1 punkto ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. sausio 26 d. nutarimo Nr. 142 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. vasario 20 d. nutarimo Nr. 266 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo“ dalinio pakeitimo“ 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 1997, nr. 23-546.
13. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2000 m. birželio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtai kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies ir 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 54-1587.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002 m. lapkričio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymo 69 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 4 straipsnio (2000 m. kovo 16 d. redakcija) 1 dalies 9 punkto ir Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 2 straipsnio (1999 m. gruodžio 16 d. redakcija) 1 dalies 5 punkto bei 23 straipsnio (1994 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gruodžio 21 d., 2001 m. gegužės 8 d. redakcijos) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 113-5057.
15. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2010 m. balandžio 20 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. lapkričio 25 d., 2003 m. gruodžio 3 d., 2006 m. sausio 16 d., 2007 m. rugsėjo 26 d., 2007 m. spalio 22 d., 2007 m. lapkričio 22 d., 2008 m. gruodžio 24 d. nutarimų ir 2009 m. sausio 15 d. sprendimo nuostatų išaiškinimo“. *Valstybės žinios*, 2010, nr. 46-2219.

16. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2012 m. vasario 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatų, kuriomis reguliuojamas pensijų perskaičiavimas ir mokėjimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonomiškai, finansinei padėčiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 109-5528.

17. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2012 m. birželio 29 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo, jo pakeitimo ir papildymo įstatymų nuostatų atitikties“. *Valstybės žinios*, 2012, nr. 78-4063.

18. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio aprūpinimo sistemos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1991, nr. 16-411.

19. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 59-1153.

20. Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1994, nr. 101-2018.

21. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas. *Valstybės žinios*, 1999, nr. 66-2130.

22. Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 64-2569.

23. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo senatvės pensijų išankstinio mokėjimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 114-5116.

24. Lietuvos Respublikos lygių galimybių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 114-5115.

25. Lietuvos Respublikos nedarbo socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 4-26.

26. Lietuvos Respublikos užimtumo rėmimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 73-2762.

27. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004, nr. 171-6295.

28. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 75-3472.

29. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymo 3, 4, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 15, 17, 19, 20, 24, 28 straipsnių pakeitimo ir papildymo 13(1) ir 18(1) straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006, nr. 144-5462.

30. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymo 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 12, 13, 14, 15, 17, 19, 20, 24, 28 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Įstatymo papildymo 13(1) ir 18(1) straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr. XP-1732.

31. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 54-2136.

32. Lietuvos Respublikos socialinių išmokų perskaičiavimo ir mokėjimo laikinasis įstatymas. *Valstybės žinios*, 2009, nr. 152-6820.

33. Lietuvos Respublikos Seimo 2011 m. gegužės 24 d. nutarimas Nr. XI-1410 „Dėl valstybinio socialinio draudimo ir pensijų sistemos pertvarkos gairių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 66-3103.

34. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo 21, 25, 33, 56, 57, 67 pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2011, nr. 77-3723.

35. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. balandžio 26 d. nutarimas Nr. 465 „Dėl pensijų sistemos reformos koncepcijos“. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 36-998.

Specialioji literatūra

36. AMAUGER-LATTES, M. C.; DESBARATS I. *Droit de l'emploi des seniors*. Paris: Editions Lamy, 2011.

37. BILLEREY, V.; MONASSE, H., et al. *Leçons de questions sociales*. Paris: Editions Ellipses, 2014.

38. BIOY, X. *Droits fondamentaux et libertés publiques*. Paris: Editions Lextenso, 2014.

39. BARCEVIČIUS, E. Pensijų sistemos pokyčių idėjos ir sprendimai 2008–2012 metais: nieko nėra pastoviau už reformą? Iš *Kada reformos virsta pokyčiais?* Sudarytojai Nakrošis, V., Barcevičius, E., Vilpišauskas, R. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2015.

40. CHAUCHARD, J. P. *Droit de la sécurité sociale*. Paris: Lextenso, 2012.

41. *Code du travail de France*. Paris: LexisNexis, 2015.

42. *Code de la sécurité sociale*. Paris: LexisNexis, 2015.

43. DREYFUS, M. *Les assurances sociales en Europe*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2009.

44. DURAND, P. *La politique contemporaine de Sécurité sociale*. Paris: Dalloz, 2005.

45. ELBAUM, M. *Economie politique de la protection sociale*. Paris: Presses Universitaires de France, 2012.

46. GUMBREVIČIŪTĖ-KUZMINSKIENĖ, D. *Lygių galimybių principo įgyvendinimas Europos Sąjungos ir Lietuvos darbo teisėje*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.

47. HAIRAULT, J. O. *Vivre et travailler plus longtemps*. Paris: Descartes & Cie, 2012.
48. JOLIVET, A. *Le travail avant la retraite*. Paris: Editions Liaisons, 2014.
49. KESLER, F. *Droit de protection sociale*. Paris: Dalloz, 2014.
50. KAUTTO, M. Se préparer face au vieillissement de la société: l'effort finlandais pour une cadre d'analyse équilibré. Iš MOULAERT, T.; MOULIN, M. *La fabrique des vieillissement*. Bruxelles: Revue de l'institut de sociologie, 2008.
51. LEFEBVRE, F., et al. Les réformes sociales. Paris: Editions Francis Lefebvre, 2013.
52. MAČERNYTĖ-PANOMARIOVIENĖ, I. Principo „Darbuotojų lygybė nepaisant amžiaus“ įgyvendinimo problemos. *Teisės problemos*, 2003, nr. 2 (40), p. 31–50.
53. MAČERNYTĖ-PANOMARIOVIENĖ, I. Įsidarbinimo amžiaus cenzo nustatymas ir jo pagrindimas. *Teisės problemos*, 2008, nr. 1 (59), p. 5–24.
54. MORAIS, A. Travail des populations âgées: actions conduites en ergonomie pour l'application de l'accord senior dans le Groupe PAS. Iš *Y a-t-il un âge pour travailler?* Sudarytojas Hubault, F. Toulouse: Editions Octarès, 2012.
55. VAIČAITIS, V. A. Teisė į pensiją ir Konstitucinio Teismo praktika. *Teisė*, 2010, t. 77, p. 45.
56. VERKINDT, P. Y.; GRAUJEMAN, E. *Réforme (s) des retraites et emploi des seniors*. Paris: Editions Liaisons, 2012.

Internetinė prieiga

57. Vilniaus universitetas, M. Romerio universitetas, Socialinių tyrimų centras. *Mokslinis tyrimas „Darbo santykių ir valstybinio socialinio draudimo teisinis-administracinis modelis“*, 2015 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-01-25]. Prieiga per internetą: <<http://www.socmodelis.lt/wp-content/uploads/Modelio-ataskaita.pdf>>.
58. Quand El Khomri mélange la dette et le déficit de l'assurance chômage. *Le Figaro*, 1 février 2016 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.lefigaro.fr/economie/le-scan-eco/2016/01/27/29001-20160127ARTFIG00020-quand-el-khomri-melange-la-dette-et-le-deficit-de-l-assurance-chomage.php>>.
59. Convention de 2014 mai 2014 relative à l'indemnisation du chômage. *Unédic* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-22]. Prieiga per internetą: <<http://www.unedic.org/sites/default/files/conventionac-14mai2014.pdf>>.
60. 2014 m. vasario 19 d. Europos Tarybos rekomendacija Nr. CM/Rec(2014)2 „Dėl vyresnio amžiaus asmenų žmogaus teisių plėtros“ [interaktyvus. Žiūrėta 2015-12-26]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2162283&Site=COE&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>>.
61. MIKULIONIENĖ, S.; MAČERNYTĖ-PANOMARIOVIENĖ, I. *Mokslinis tyrimas „Amžiaus diskriminacija viešajame sektoriuje“*, 2007 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-01-25]. Prieiga per internetą: <http://www.mature-project.eu/materials/Annex_4_Summariesofsociologicalstudies.pdf>, p. 25.
62. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. *Pensijų gavėjai* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-22]. Prieiga per internetą: <<http://atvira.sodra.lt/lt-eur/>>.
63. Eurostat. *Employment rate of older workers* [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-26]. Prieiga per internetą: <<http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdde100&plugin=1>>.
64. Le portail du service public de la sécurité sociale [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-27]. Prieiga per internetą: <<http://www.securite-sociale.fr/Historique-du-systeme-francais-de-Securite-sociale>>.
65. Loi No. 2010–1330 du 9 novembre 2010 portant réforme des retraites. *Journal officiel de la République française*, 2010, no. 0261 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-24]. Prieiga per internetą: <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000023022127&categorieLien=id>>.
66. Décret No. 2012-847 du 2 juillet 2012 relatif à l'âge d'ouverture du droit à pension de vieillesse. *Journal officiel de la République française*, 2012, No. 0153 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-24]. Prieiga per internetą: <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000026106324&categorieLien=id>>.
67. Ordonnance No. 45-2250 du 4 octobre 1945 portant organisation de la sécurité sociale. *Journal officiel de la République française*, 1945, p. 6280 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-24]. Prieiga per internetą: <<https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000698857&categorieLien=id>>.
68. Constitution du 4 octobre 1958. *Journal officiel de la République française*, 1958, no. 0238 [interaktyvus. Žiūrėta 2016-02-24]. Prieiga per internetą: <<https://www.legifrance.gouv.fr/Droit-francais/Constitution/Constitution-du-4-octobre-1958>>.

L'INFLUENCE DE LA RÉGULATION JURIDIQUE AU MARCHÉ DU TRAVAIL AU-DELÀ DE L'ÂGE DE RETRAITE ET LES PROBLÈMES EN LITUANIE ET EN FRANCE

Audrius Bitinas

S o m m a i r e

Cet article analyse les problèmes de l'extension de l'activité professionnelle des personnes âgées dans le domaine de retraite, des prestations du chômage et du droit de travail en Lituanie et en France. L'article traite également la réglementation juridique aux personnes âgées, concernant la retraite, les prestations du chômage et du droit de travail, l'auteur analyse les réformes dans ces domaines et présente les conclusions.

L'augmentation du déficit budgétaire du fonds de l'assurance sociale et la détérioration des indicateurs démographiques indique la nécessité des réformes: renforcer les conditions de la pension de vieillesse (à cause de l'augmentation de l'espérance de vie) et consolider des mesures, liées à des personnes âgées dans le domaine des prestations du chômage et du droit de travail.

En Lituanie, on peut fixer ces problèmes du système de l'indemnisation du chômage: un niveau de paiements est faible; des prestations du chômage sont limitées, mais le niveau des cotisations d'assurance sociale maximale est illimitée; des prestations du chômage d'un caractère régressif n'existent pas. En France, l'objectif principal de la transformation de la politique sociale dans le domaine des prestations de chômage doit être visé à réduire le déficit budgétaire, introduire des prestations du chômage d'un caractère régressif, réduire le nombre et le niveau des prestations du chômage.

Le problème du chômage des personnes âgées en Lituanie doit être traité en ligne des instruments de marché du travail et l'aide sociale. Une exécution de l'activité professionnelle peut permettre d'accumuler une pension plus élevée. Dans le système de retraite française il faut promouvoir la retraite partielle, renforcer les conditions de la pré-retraite.

En domaine de l'extension de l'activité professionnelle des personnes âgées, dans la législation lituanienne il faut fixer la relation entre le travail à temps partiel et les prestations de sécurité sociale: la réduction du salaire (à cause de la réduction du temps de travail) doit être remboursée par une prestation partielle de l'assurance sociale et la retraite de vieillesse peut être payée en même temps. Les conditions économiques – sociales en France entraînent une situation préalable pour prendre des mesures juridiques en droit de travail et encourager plus le travail des personnes âgées: l'introduction des conditions plus strictes de licenciement, les conventions collectives désormais permettent de maintenir les personnes âgées dans le marché du travail.

Įteikta 2016 m. vasario 2 d.

Priimta publikuoti 2016 m. birželio 10 d.